

УДК 81'243:378.018.4

DOI: 10.35619/iiu.v2i19.628

Ветрова Ірина

кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри практики англійської мови та методики викладання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-3673-7082,
e-mail: irvetr@ukr.net

Потапчук Світлана

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету водного господарства та
природокористування,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-7907-3565
e-mail: s.s.potapchuk@nuwm.edu.ua

МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АВТОНОМІЇ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ В ОНЛАЙН-НАВЧАННІ

Анотація. Автори досліджують теоретичне підґрунтя проблеми реалізації автономії здобувача освіти впродовж проведення онлайн-занять з іноземної мови у закладах вищої освіти та з'ясовують можливості й перешкоди максимального використання переваг такої форми навчання для стимулювання самостійності. Автори актуалізують принципи та методичні кроки для забезпечення та стимулювання розвитку автономії впродовж онлайн-навчання. У роботі підтверджено, що автономія здобувача освіти є динамічним і мотивуючим чинником, який позитивно впливає на вивчення іноземної мови, а мультимедійний характер онлайн-навчання створює здобувачам освіти більше можливостей самостійно взаємодіяти з освітнім контентом і паралельно підвищу потенціал для взаємного генерування знань. Результати вивчення проблеми засвідчують вирішальну роль підготовки викладачів. Відсутність цифрової грамотності викладачів і здобувачів вищої освіти часто є перешкодою для реалізації автономії здобувачів в онлайн-навчанні. Стримуючими чинниками також є нестача професійного керівництва для тих здобувачів, яким складно організувати навчальну роботу самостійно. У роботі

зроблено висновок, що зв'язок між онлайн-освітою та автономією студента є динамічним і взаємозалежним процесом.

Ключові слова: автономія здобувача освіти, онлайн-навчання, вивчення іноземної мови, можливості реалізації автономії, проблеми реалізації автономії.

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19 спричинила безпрецедентні потрясіння у вищій освіті численних країн світу, а також нагальну вимогу адаптувати очне навчання до дистанційного і дати можливість розібратися з методами викладання та їх переосмислення. Українська освіта зазнала подвійного удару: переживши умови пандемії, продовжує долати наслідки російсько-української війни, а викладачі та здобувачі вищої освіти, ті, кому вдалося отримати можливість навчатися, змушені переборювати низку перешкод. Вони сприйняли цей виклик як можливість адаптуватися до нових форм та способів навчання. Навчання онлайн в таких надзвичайних ситуаціях відіграє рятівну роль у забезпеченні безперервності навчання в особливих умовах, отже набуває особливої актуальності. Важливим у цьому випадку є розвиток автономії здобувача освіти, що сприяє ефективності навчання. Існує думка, що інтернет може слугувати переходом від педагогічної моделі, заснованої на гетерономії, до моделі, заснованої на автономії, в якій всі рішення щодо навчання є відповідальністю учня (Bailly, 2010, с.84). Формування сучасних здобувачів освіти в умовах цифрової епохи та усвідомлення важливості навчання упродовж усього життя також вимагає високого рівня автономії. Окремі науковці сьогодні зазначають, що в майбутніх дослідженнях, які вивчатимуть процес навчання в онлайн-середовищах, проблема автономії здобувача визначатиметься як важлива зміна. (Afacan & Gülbahar, 2023, с.123). Актуальність нашої розвідки зумовлена тим, що дистанційне навчання набуває все більшого поширення в Україні, а розробка питань педагогічного супроводу такої форми вищої освіти, зокрема проблем формування та організації автономії студентів у ЗВО, ще потребує подальшого розвитку та вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Аспекти впровадження дистанційних технологій навчання розглядали в своїх працях О. О. Андрєєв, В. Ю. Биков, К. Л. Бугайчук, Ю. М. Богачков, О. П. Буйницька, В. В. Бондаренко, Л. О. Варченко-Троценко, М. В. Головка, В. М. Кухаренко, Н. В. Морзе, Н. Г. Сиротенко, О. М. Топузов. Серед закордонних вчених варто виокремити Terry Anderson, Cornelia M. Ashby, Lori Breslow, Dave Cormier, Michael G. Moore, George Siemens, Dhawal Shah, Charles A. Wedemeyer. Питанням автономії присвятили свої роботи Філ Бенсон, Девід Літл, Уїліам Літлвуд, Девід Ньюнан, Річард Сміт та ін. До проблеми автономії в аспекті дистанційного онлайн-навчання зверталися в своїх роботах Н. Сердюкова та П. Сердюков, В. В. Самаріна, Козловська Г. Б., Zhong, Q. M. та інші.

Мета статті – дослідити теоретичне підґрунтя проблеми реалізації автономії здобувача освіти впродовж проведення онлайн-занять з *іноземної мови* у закладах вищої освіти, з'ясувати можливості та перешкоди максимального використання переваг онлайн-навчання для стимулювання автономії.

Виклад основного матеріалу дослідження Для нашого дослідження чітко з'ясуємо термінологічний апарат, адже важливо розмежувати дистанційне та онлайн-навчання. Згідно з Положенням (Положення) під дистанційним навчанням розуміється «індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій». Щодо терміну онлайн (онлайн-навчання, навчання в режимі онлайн), ми суголосні з Назаренко Г. (Назаренко, 2022), яка зазначає, що він співвідноситься із синхронним режимом взаємодії між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої всі учасники одночасно перебувають у веб-середовищі дистанційного навчання (чат, аудіо-, відеоконференції, соціальні мережі тощо). Це використання комп'ютерних технологій у реальному часі (вебінар, відеоконференція, онлайн-семінар, онлайн-урок, онлайн-заняття тощо).

Автономія є одним із таких конструктів, який намагалися визначити кілька дослідників. Автономія переважно стосується свободи здобувачів брати на себе відповідальність за власне навчання, планувати, реалізовувати та оцінювати його. (Little, 2004; Littlewood, 1996; Moore, 1972; 1973; Wedemeyer, 1981). Крім того, автономія здобувача освіти – це не вроджена риса, а особистісна риса, яка розвивається і вдосконалюється.

Дослідження Арнольд (Arnold, 2006) переконують, що є багато способів сприяння автономії в онлайн вищій освіті, які загалом збігаються з методами, визначеними у традиційному контексті: це навчання у спільноті або взаємонавчання, залучення в діалог, експертне оцінювання, рефлексія навчання, узгоджені навчальні заходи та самооцінювання. Відмінність лише в тому, що у контексті онлайн-програми кожен метод має особливі якості та виміри, які стали можливими завдяки технологіям. Тож, чинники, що сприяють автономії онлайн, можуть бути в принципі подібними до тих, що існують в очному середовищі вищої освіти, але вони також відрізняються унікальною роллю технологій у формуванні конкретних аспектів цих факторів в онлайн-навчанні. Якщо порівнювати дистанційне навчання (заочний метод) з онлайн, можна припустити, що взаємодія між викладачем та здобувачем упродовж онлайн-занять є більш діалоговою та менш структурованою. Притаманний при цьому інтерактивний режим «викладач-медіа-здобувач»

кардинально змінює традиційну роль викладачів як основного джерела знань, прогресивно посилюючи їхню функцію організатора навчального середовища, змістивши акцент у навчанні з «викладання» на «керівництво», з «результату» на «процес», зі «знання» на «здатність». Взаємостосунки між викладачами як постачальниками знань і здобувачами як об'єктами навчання змінюються від традиційної односторонньої комунікації до інтерактивної комунікації. Нове інформаційно-освітнє середовище значно розширює можливості викладачів та оптимізує управлінські процеси, формує в здобувачів технологічні компетентності, які є ключовими для нашого століття (Гуревич та ін., 2019, с.94)

Яке місце відвести автономії та чи існують способи, які можуть бути застосовані учасниками освітнього процесу, включаючи викладачів, для розвитку автономії здобувачів в онлайн-навчанні? В онлайн-навчанні автономія є одним із важливих чинників академічного успіху, а усвідомлення здобувачами своїх здібностей може впливати на успішність. Тому, актуальним завданням вищої школи є навчання здобувача ініціювати та керувати своєю освітою, оволодівати комплексом умінь та навичок методологічного характеру.

Наукові зарубіжні дослідження засвідчують, що серед викладачів немає розбіжностей тому, що автономія здобувача є динамічним і мотивуючим чинником, який впливає на вивчення іноземної мови. Наукові розвідки підтверджують (Bailly, 2010), що інтернет дає змогу знайти індивідуальний баланс між потребою керуватися (колишніми експертами, інструкціями до дій, категоризацією ресурсів) і потребою досліджувати та експериментувати самостійно (обирати власні ресурси, використовувати їх у власний спосіб, діяти методом спроб і помилок). Розмаїття онлайн-ресурсів та контенту може задовольнити індивідуальні потреби у спілкуванні чи навчальній діяльності. Технології часто використовуються для повторення вивченого матеріалу за допомогою автентичних аудіо- та відеотекстів. Практика вимови, правопису та граматики є популярними прикладами використання технологій як інструменту для вивчення мови. Викладачі та дослідники повинні пам'ятати, що будь-який метод викладання, спрямований на розвиток автономії студентів, позитивно вплине на вивчення мови. Усвідомлення цього є необхідною умовою успішного вивчення мови і водночас автономії студента (Hyun-Ju Kim, 2014).

Згідно з Е.Ріббе існує три принципи забезпечення розвитку автономії здобувачів: «1) сприяти їх залученню до визначення цілей навчання, вибору змісту і методів; 2) сприяти рефлексії шляхом підтримки самоконтролю і самооцінки; 3) наскільки це можливо, сприяти зануренню здобувачів в автентичне навчальне середовище і спільноту практиків» (Ribbe, 2013). Існують конкретні методичні вказівки Девида Ньюмана щодо стимулювання

автономії у здобувачів освіти при вивченні іноземної мови (Nunan, 2003), до переліку яких входить надання чітких і зрозумілих інструкцій здобувачам щодо цілей, право створювати власні цілі, заохочення у використанні іноземної мови за межами навчальної аудиторії, підвищення рівня розуміння здобувачами освітнього процесу, допомога здобувачам у визначенні індивідуального навчального стилю і стратегії, заохочення самостійного вибору, можливість їм створювати власні завдання, врешті, заохочення ставати викладачами та дослідниками. Під час онлайн-занять викладачі теж здатні впроваджувати такі кроки, при цьому усі учасники освітнього процесу мають більше можливостей робити це за допомогою аудіо- та відеозаписів, інструментів комп'ютера та його мереж, що, своєю чергою, створює більший потенціал для індивідуалізованого, самокерованого виконання завдань, підвищення самооцінки. Мультимедійний характер навчальних матеріалів онлайн, включаючи відео, симуляції та інтерактивні модулі, дозволяє здобувачам взаємодіяти з контентом у різноманітні та інтерактивні способи, стимулює їх автономію, надаючи автентичні ресурси. Платформи онлайн-навчання пропонують безліч ресурсів та інструментів, які відповідають різним стилям навчання та уподобанням. Самостійно досліджуючи матеріали, здобувачі можуть створювати персоналізовані навчальні траєкторії, які відповідають їхнім конкретним цілям і вподобанням. Дозволяючи здобувачам здійснювати автономію, викладачі можуть персоналізувати навчальний процес відповідно до унікальних потреб та інтересів кожного. Такий персоналізований підхід підвищує зацікавленість і сприяє глибшому розумінню предмета.

Паралельно існує значний потенціал для взаємної підтримки та взаємного генерування знань між усіма учасниками освітнього процесу (Bailly, 2010, с.83). Можливості дискусійних форумів, створення групових проєктів та віртуальних навчальних груп для співпраці надають здобувачам автономію у виборі партнерів у навчанні, обговоренні навчальних цілей і спільному конструюванні знань зі своїми одногрупниками. Якщо здобувачі мають свободу самостійно досліджувати теми, аналізувати інформацію і робити власні висновки, вони глибше розуміють предмет. Це стимулює інтелектуальну допитливість і сприяє навчанню впродовж усього життя.

Професійний розвиток викладачів як тьюторів-фасилітаторів має вирішальне значення для розширення автономії здобувачів освіти (Hall, 2008). Для прогресивних викладачів із спеціальними управлінськими уміньми, здатними здійснювати моніторинг навчальної діяльності, гнучко реагувати на потреби і запити здобувачів, вносити необхідні зміни, володіти навичками психолога онлайн-навчання створює сприятливу перспективу для реалізації автономії. Варто зазначити, що не всі українські викладачі виявилися готовими до такої форми дистанційної освіти, як онлайн-навчання, не кажучи про розвиток автономії здобувача зокрема. Зважаючи на відсутність попереднього

досвіду масштабного переходу на дистанційне навчання, педагогам знадобився деякий час для вивчення, аналізу та вибору технологій, методів і засобів дистанційної освіти, проведення онлайн-навчання з іноземної мови зокрема. Те, як викладачі розвивають навички викладання онлайн, не систематизовано у вищій освіті. До того ж, не всі здобувачі володіють необхідними навичками цифрової грамотності, аби ефективно орієнтуватися в онлайн-навчальних середовищах. Такі проблеми, як інформаційне перевантаження, технічні труднощі та цифрові відволікаючі чинники, можуть заважати здобувачам проявляти автономію та саморегуляцію в навчальному процесі. Ще однією перешкодою реалізації автономії є складність для деяких здобувачів самостійно навчатися без належної підтримки та наставництва. Викладачу необхідно знайти баланс між наданням автономії та керівництвом, щоб забезпечити ефективну навігацію здобувачів в освітньому процесі. Без структури традиційного класу деяким здобувачам важко залишатися вмотивованими і зосередженими на своїх навчальних цілях. У такому випадку викладачі повинні використовувати інтерактивні види діяльності, забезпечувати регулярний зворотний зв'язок і чіткі очікування, адже без належної взаємодії та механізмів підзвітності в досягненнях навчальної роботи, притаманних традиційному навчанню в класі, здобувачі можуть відчувати себе ізольованими. Величезна кількість інформації, доступної на онлайн-платформах, може перевантажити здобувачів, ускладнюючи для них розпізнавання релевантних і достовірних джерел. Без належного керівництва здобувачі освіти можуть піддатися інформаційному перевантаженню і не зорієнтуватися в розмаїтті ресурсів. У цьому разі викладачі також відіграють вирішальну роль, допомагаючи їм розвивати навички критичного мислення для ефективного оцінювання та синтезу інформації.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Вищезгадані ідеї дають змогу дійти висновку, що зв'язок між онлайн-освітою та автономією здобувача є динамічним і взаємозалежним процесом, в якому, з одного боку, онлайн-навчання розглядається як інструмент для стимуляції автономії у вивченні мов, з іншого – можливості, які впродовж онлайн-навчання надають цифрові технології, є зовнішньою передумовою для розвитку автономії. На думку зарубіжних експертів, упровадження автономії в онлайн-навчанні, зокрема іноземної мови, створює як можливості, так і виклики для її стимулювання. Розвиток автономії в онлайн-навчанні дає перспективу для формування персоналізованого навчального досвіду, розвиває у здобувачів навички критичного мислення, сприяє їх саморегуляції та мотивації в освіті, забезпечує сприятливі можливості для спільного навчання. Мультимедійний характер навчальних матеріалів та їх доступність сприяють саморегуляції здобувачів у здобуванні знань, вихованні відповідальності та мотивації. Для реалізації автономії здобувача, зокрема у вивченні іноземних мов, існує низка

стримуючих чинників: несформовані навички цифрової грамотності як у викладача, так і в здобувача; брак професійного керівництва і підтримки з боку викладача тим здобувачем, яким складно орієнтуватися в самостійному навчанні онлайн-середовища. Хоча автономія підвищує зацікавленість та мотивацію у багатьох здобувачів, при неналежному керівництві з боку викладача виникає загроза піддатися інформаційному перевантаженню, що призведе до відсторонення та відсутності належної рефлексії у здобувача. Тому освітяни повинні ретельно балансувати між розвитком навичок автономії у здобувачів та забезпеченням необхідної підтримки. Упродовж онлайн-навчання збагачувальне й ефективне середовище створює можливості формувати автономію. Ефективно використовуючи можливості онлайн-навчання та вирішуючи проблеми, освітяни можуть використовувати весь потенціал автономії учнів в онлайн-навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Bailly, S. (2010). *Supporting Autonomy Development in Online Learning Environments: What Knowledge and Skills do Teachers Need?* M. Villanueva, N. Ruiz et J. Luzon (eds). *Genres Theory and New Literacies : Applications to Autonomous Language Learning*, Cambridge Scholars Publishing, pp.81–100. URL: <https://hal.science/hal-00520330/document> (accessed 29.03. 2024).

Afacan Adanır G., Gülbahar Güven Y., (2023). Learner autonomy in online learning: Development and validation of a scale. *Journal of Higher Education and Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 13(1), pp. 116–125. URL: <https://doi.org/10.5961/higheredusci.1152249> (accessed 29.03. 2024).

Положення про дистанційне навчання. (2013). Про затвердження Положення про дистанційне навчання:наказ М-ва освіти і науки України від 25.04.2013 р. № 466 : [станом на 14.07.2015 р.]. Законодавство України / Верхов. Рада України. Текст. дані. Київ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>. (accessed 14.07. 2015).

Назаренко, Г. (2022). *Онлайн-навчання та офлайн навчання: вживаємо запозичені терміни правильно.* URL: http://oipopp.ed-sp.net/public/attached_files/about_terms.pdf_(дата звернення 29.03.2024)

Arnold, L (2006). Understanding and Promoting Autonomy in UK Online Higher Education. *International Journal of Instructional Technology & Distance Learning* 3 (7, pp. 33–46. URL: http://itdl.org/Journal/Jul_06/index.htm (accessed 29.03. 2024)

Gurevych, R., Rogulska, O., Tarasova, O. & Magdiuk, O. (2019). Model of Foreign Language Teachers Training in the Information Educational Environment of Higher Educational Institutions. *Information Technologies and Learning Tools*, 72(4), pp.91-105. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v72i4.2784> (accessed 29.03.2024)

Hyun-Ju Kim (2014). *The Use of Technology for Learner Autonomy in Language Classrooms*, ITBE Link - Volume 42 Number 3. URL: https://www.itbe.org/v_newsletters/article_23358209.htm (accessed 29.03.2024)

Ribbe, E., Bezanilla, M. (2013). *Scaffolding learner autonomy in online university courses* *Digital Education Review* 24(1), pp. 98–113. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/11279-20235-1-PB.pdf> (accessed 29.03.2024)

Nunan, D. (2003). *Nine steps to Learner Autonomy*. In Nunan, D. [Ed.]. *Practical English Language Teaching*. New York. McGraw Hill.

Hall, R. (2008). *Can higher education enable its learners' digital autonomy?* In *Proceedings of the LICK 08 Conference*, ed. A. Comrie, N. Mayes, T. Mayes and K. Smythe, pp. 119-131. TESEP, Napier University: Edinburgh.

REFERENCES

Bailly, S. (2010). *Supporting Autonomy Development in Online Learning Environments: What Knowledge and Skills do Teachers Need?*. M. Villanueva, N. Ruiz et J. Luzon (eds). *Genres Theory and New Literacies : Applications to Autonomous Language Learning*, Cambridge Scholars Publishing, pp.81-100. URL: <https://hal.science/hal-00520330/document> (accessed 29.03.2024).

Afacan Adanır G., Gülbahar Güven Y., (2023). Learner autonomy in online learning: Development and validation of a scale. *Journal of Higher Education and Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 13(1), pp.116-125. URL: <https://doi.org/10.5961/higheredusci.1152249>

Ministry of Education and Science of Ukraine. (2013). *Polozhennya pro dystantsiine navchannia* [Regulation on Distance Learning]. Nakaz M-va osvity i nauki Ukrainy vid 25.04.2013 No 466. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13__ (accessed 14.07. 2015). [in Ukrainian]

Nazarenko, H. (2022). *Onlain-navchannia ta oflain navchannia: vzhivaemo zapozicheni termini pravylno* [Online Learning and Offline Learning: Using Borrowed Terms Correctly]. URL: http://oipopp.ed-sp.net/public/attached_files/about_terms.pdf (accessed 29.03.2024). [in Ukrainian]

Arnold, L (2006). Understanding and Promoting Autonomy in UK Online Higher Education. *International Journal of Instructional Technology & Distance Learning*, 3 (7), pp. 33-46. URL: http://itdl.org/Journal/Jul_06/index.htm (accessed 29.03.2024)

Gurevych, R., Rogulska, O., Tarasova, O. & Magdiuk, O. (2019). A Model of Foreign Language Teachers Training in the Information Educational Environment of Higher Educational Institutions. *Information Technologies and Learning Tools*, 72(4), pp.91-105. Available at: <https://doi.org/10.33407/itlt.v72i4.2784> (accessed 29.03.2024)

Hyun-Ju Kim (2014) *The Use of Technology for Learner Autonomy in Language Classrooms*, ITBE Link – Volume 42 Number 3. URL: https://www.itbe.org/v_newsletters/article_23358209.htm (accessed 29.03.2024)

Ribbe, E., Bezanilla, M. (2013). *Scaffolding learner autonomy in online university courses* Digital Education Review 24(1): 98-113. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/11279-20235-1-PB.pdf> (accessed 29.03.2024)

Nunan, D. (2003). *Nine steps to Learner Autonomy*. In Nunan, D. [Ed.]. Practical English Language Teaching. New York. McGraw Hill.

Hall, R. (2008). *Can higher education enable its learners' digital autonomy?* In Proceedings of the LICK 08 Conference, ed. A. Comrie, N. Mayes, T. Mayes and K. Smythe, pp. 119-131. TESEP, Napier University: Edinburgh.

OPPORTUNITIES AND PROBLEMS OF IMPLEMENTING THE AUTONOMY OF THE STUDENT IN ONLINE LEARNING

Iryna Vietrova

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Professor the Head at the English Language
Practice and Teaching Methodology Department,
Rivne State University of the Humanities
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0003-3673-7082
e-mail: irvetr@ukr.net

Svitlana Potapchuk

PhD in Philology, Associate Professor
at the Foreign Languages Department
National University of Water and Environmental Engineering
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7907-3565
e-mail: s.s.potapchuk@nuwm.edu.ua

Abstract. The article addresses the pertinent issue of implementing student autonomy in online learning. The authors delve into the theoretical framework of fostering student autonomy within online foreign language classes in higher education institutions, while also identifying both the opportunities and obstacles in maximizing the benefits of online learning to promote autonomy. Additionally, the article distinguishes between distance and online learning, shedding light on the evolution of pedagogical support specifically for online learning in Ukraine. The authors update the principles and methodological steps to ensure and stimulate the development of autonomy in online learning. The paper confirms that student

autonomy is a dynamic and motivating factor that positively affects foreign language learning, and the multimedia nature of online learning creates more opportunities for students to interact with educational content independently and simultaneously provides significant potential for mutual knowledge generation. The findings of the study highlight the crucial role of teacher training. The lack of digital literacy among teachers and higher education students often hinders the implementation of student autonomy in online learning. Additionally, the absence of professional guidance for students struggling to organize their academic work independently poses a significant constraint. The paper concludes that the relationship between online education and student autonomy is a dynamic and interdependent process. The introduction of autonomy in online learning, including foreign language learning, presents both opportunities and challenges for its promotion. Educators must carefully balance the development of students' autonomy skills with providing the necessary support.

Keywords: student autonomy, online learning, learning a foreign language, opportunities for autonomy, challenges for autonomy promotion.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2024 р.